

Kosti ptáků z části „horní hrad“ středověkého hradu Skály ve Žďárských vrších na Moravě (15. století)

Jiří Mlíkovský

Abstrakt: Zpracován byl malý soubor 39 ptačích kostí z hradu Skály (část „horní hrad“) poblíž Jimramova na Moravě (15. století). Většina kostí patřila kuru domácímu. Divocí ptáci byli zastoupeni jedinou kostí koroptve polní. Zjištěná odchylka v počtu křídelních kostí kura naznačuje, že jeho křídla tehdejší obyvatelé hradu používali k nějakému zvláštnímu účelu.

Klíčová slova: Hrad – Morava – 15. století – ptáci – Aves.

Bird bones from the “horní hrad” sector of the Medieval castle Skály in Žďárské Hills, Moravia (15th century)

Abstract: A small sample of 39 bird bones excavated at the Skály castle (part “horní hrad”) near Nový Jimramov in Moravia (15th century AD) was analyzed. Most bones belonged to domestic chickens, while the occurrence of wild birds was limited to a single bone of the Grey Partridge. Deviations from expected numbers of bones indicated that local inhabitants used bird wings in some special way.

Key words: Castle – Moravia – 15th century – Aves.

Úvod

Kosti ptáků jsou na středověkých sídlech ve střední Evropě nalézány běžně, zpravidla však v malém počtu. V tomto článku je předloženo zpracování nálezů ptačích kostí z hradu Skály (též Štarkov), ležícím na okraji Žďárských vrchů poblíž Nového Jimramova v dnešním kraji Vysočina [49.64°N, 16.64°E].

Kosti ptáků pocházejí z vrstev datovaných do první poloviny 15. století, tedy z poslední fáze existence hradu, a byly nalezeny v části zvané „horní hrad“ (Belcredi, 2002, 32–45; 2006, 81). Kosti jsou uloženy v archeologickém oddělení Moravského zemského muzea v Brně.

Minimální počty jedinců byly vypočteny podle D. K. Graysona (1979; 1984) s přihlédnutím ke druhu a části kosti, její velikosti, části těla, z níž pochází, a stáří jedince, z něž pochází. Zastoupení jednotlivých kostí bylo vyhodnoceno podle kritérií uvedených u J. Mlíkovského (2003; 2003a).

Použité zkratky: dex. = dexter, dist. = distalis, prox. = proximalis, sin. = sinister; GL = maximální délka, MNI = minimální počet jedinců.

Přehled materiálu

Celkem bylo určeno 39 kostí ptáků, z čehož patří 34 kosti kuru domácímu, čtyři kosti huse (zřejmě domácí) a jedna kost koroptve polní (*Perdix perdix*).

Kur domácí

Cisterna (100 cm nade dnem): femur sin., tibiotarsus sin.; MNI = 1.

Sonda B3 (dvůr): humerus dex., tarsometatarsus sin. (sad. ♂); MNI = 1.

Sonda B4: carpometacarpus sin.; MNI = 1.

Sonda mezi kuchyní a štítovou zdi: humerus dex., femur dex. (patologický), tarsometatarsus dex. (ad. ♂); MNI = 2.

Pod pecí u čelní zdi: humerus dex. (patologický), humerus dex., tarsometatarsus sin. (sad. ♂), tarsometatarsus sin. (juv.); MNI = 3.

Sonda mezi objekty 1 a 2: femur dex., prox. femur dex.; MNI = 2.

Palác (stavení 1): humerus sin. (2×), humerus sin. (juv.), humerus dex., humerus dex. (2× juv.), ulna dex. (2×), radius dex., prox. radius sin., femur sin. (2×), femur dex. (2×), dist. tibiotarsus sin. (2×), tarsometatarsus sin. (ad. ♂), tarsometatarsus sin. (2× juv.), tarsometatarsus dex. (juv.); MNI = 3.

Husa (domácí)

Cisterna (100 cm nade dnem): coracoid sin.; MNI = 1.

Sonda B3 (dvůr): dist ulna dex., dist radius dex.; MNI = 1.

Pod pecí u čelní zdi: carpometacarpus sin.; MNI = 1.

Pozn.: Pravděpodobně se jedná o husu domácí, kosti však nelze jednoznačně odlišit od divokých hus druhů husa divoká (*Anser anser*) a husa polní (*Anser fabalis*).

Korořteř polní (*Perdix perdix*)

Palác (stavení 1): tibiotarsus sin.; MNI = 1.

Vyhodnocení

Celkový počet kostí je malý (39 kostí) a možností vyhodnocení dále snižuje skutečnost, že se nejedná o jednotný, dobře vymezený soubor. Přesto lze však dospět k těmto pravděpodobným závěrům:

V porovnání s počtem kostí savců (Nývtlová Fišáková 2011) se kostí ptáků našlo velmi málo. Ptáci tedy v životě obyvatel hradu zřejmě hráli méně významnou roli.

Nalezeny byly téměř pouze kosti domácích ptáků (97,4%, n = 39). Obyvatelé hradu se tedy zřejmě systematicky nezabývali lovem divokých ptáků. Jediná nalezená kost korořteře může pocházet z nahodilého úlovku, z nálezu mrtvé korořteře, mohla být na místo zavlečena psem atp.

Mezi ptáky výrazně převažuje kur domácí (87,2 % kostí), pouze několik kostí patří huse (10,3 %) a jedna kost patří korořteři (2,6 %).

U kura byly nalezeny zbytky minimálně dvou rozdílných plemen, jak naznačují dva různě velké tarsometatarsy dospělých samců. Alespoň dvě plemena kura domácího byla ve střední Evropě známá již v 9. století n. l. (Mlíkovský 2003); v polovině 16. století jich bylo chováno již více (Gessner 1555, 379–459). Situace v 15. století není zmapována.

U kura byly nalezeny kosti jak dospělých, tak mladých jedinců. Z nálezu však nevyplývá, zda byli kuři na hradě chováni, nebo zda tam byli jen přinášeni jedinci různého stáří.

U kura byly kosti křídelního stylopodia (10 humerů) a kosti zadní končetiny (8 femurů, 3 tarsometatarsy a 8 tarsometatarsů) nalezeny přibližně v počtech, které odpovídají anatomické skladbě těla (pozorované výkyvy jsou zřejmě na vrub malému počtu kusů). Nápadně málo je však kostí

ze zeugopodia (ulna – 2, radius – 2) a autopodia (carpometacarpus – 1) křídla. Je tedy možné, že křídla kurů byla využívána jinak než zbytek těla, což je běžné v nejrůznějších lidských kulturách (Bovy 2002; viz též Mlíkovský 2003).

Z husy byly nalezeny pouze kosti křídla (míněno včetně ramenního pletence) z plně vzrostlých jedinců (1 coracoid, 1 ulna, 1 radius, 1 carpometacarpus). Je tedy možné, že na hrad se nedostaly husy celé, pouze jejich křídla (viz též výše).

Za poskytnutí kostí ke studiu a za úvod do problematiky hradu Skály děkuji M. Nývltové Fišákové (ARÚ AV ČR, Brno, v. v. i.). Materiál byl zpracován s podporou grantu MK 00002327201.

Literatura

- BELCREDI, L., 2002: Předběžná zpráva o výsledcích výzkumu hradu Skály u Nového Jimramova, okr. Žďár nad Sázavou. In: Sborník příspěvků semináře „Život na středověkém hradě ve 14. století“, 32–45. Předklášteří.
- 2006: Pokračování výzkumu hradu Skály, Pravěk, Supplementum. 16, 81–89. Brno.
- BOVY, K. M., 2002: Differential avian skeletal part distribution: explaining the abundance of wings, *Journal of Archaeological Science* 29, 965–978.
- GESSNER, C., 1555: *Historiae animalium liber III. qui est de avium natura*. Zürich.
- GRAYSON, D. K., 1979: On the quantification of vertebrate archaeofaunas. In: *Advances in archaeological method and theory 2* (Schiffer, M. B., ed.), 199–237. New York.
- 1984: *Quantitative zooarcheology*. Orlando.
- MLÍKOVSKÝ, J., 2003: Die Vögel aus der frühmittelalterlichen Burg Mikulčice, Mähren. In: SBM, Band 5 (Kempke, T.–Kouřil, P.–Poláček, L., hrsg.), *Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno* 21, 225–338. Brno.
- 2003a: Ptáci z raně středověkého hradu Stará Boleslav (střední Čechy). In: *Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku. Mediaevalia Archaeologica* 5 (Boháčová, I., ed.), 335–344. Praha.
- NÝVLTOVÁ FIŠÁKOVÁ, M., 2011: Zvířecí osteologický materiál z hradu Skály (horní hrad). In: *Hrad jako technický problém, AMMS II/2010* (Měřinský, Z., ed.), 47–57. Brno.

Summary

Archeological excavations at the Skály castle near Nový Jimramov in Moravia [49.64°N, 16.64°E] yielded a small sample of bird bones. They were probably deposited at the castle in 1435–1440, i.e. just before the castle was ruined. An analysis of this sample indicated the following: (1) Birds were less important for inhabitants of the castle (mammal bones were much more numerous). (2) Most bones belonged to domestic chickens (87,2 % of bones), while domestic (?) geese (4 bones) and Grey Partridge (1 bone) were much less frequent. (3) At least two races of domestic chickens were present (indicated by two tarsometatarsi of adult cocks of very different size). (4) Bones of both adult and juvenile chickens were found, but no evidence for keeping chickens at the castle was obtained. (5) Wing seemed to be used for some special purposes, as indicated by scantiness of zeugopodial and autopodial wing bones in chickens, and by the fact that only zeugopodial and autopodial wing bones of geese were found.